

TÜRKİYE'DE SON ON YILDA UYGULANAN TARIMSAL DESTEKLEMELERİN DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ DÖNEMİ İLE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Nihal CAN AĞIRBAŞ¹

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de 2000-2005 yılları arasında uygulanmış olan DGD sistemi ile 2006-2015 yılları arasında uygulanmakta olan diğer destekleme yöntemlerinin finansman kaynakları açısından karşılaştırılması amacıyla yapılmıştır. DGD döneminde yapılmış olan anket çalışması ile de DGD' nin üreticilerin toplam aile geliri ve tarımsal gelirleri üzerine etkisi ortaya konularak, DGD sisteminin diğer desteklemelere bu açıdan alternatif olup olamayacağı irdelenmeye çalışılmıştır. DGD alan 128 adet işletme ve DGD almayan 36 adet işletme olmak üzere toplam 164 adet işletme ile anket yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre DGD alan işletmelerde tarım dışı gelirin toplam aile geliri içerisindeki payı %11.80 oranındadır. DGD'den yararlanmayan işletmelerde bu oran daha yüksek (%27.81) tir. İncelenen üreticilerin tarımsal gelirinin toplam aile geliri içerisindeki payı, DGD'den yararlanan ve yararlanmayan işletmelere göre farklılık göstermektedir. DGD'den yararlananlarda bu pay, % 71.71, yararlanmayanlarda % 72.19 düzeyindedir. İkincil verilerin karşılaştırmaları ise DGD öncesi ve DGD sonrası dönem olarak yapılmış; her iki dönem için desteklerin genel bütçe, vergi gelirleri, iç borç ve dış borç içindeki payı ve değişimleri incelenmiştir. Buna göre, DGD' nin 2004-2005 döneminde vergi mükelleflerinden transferler, toplam transferler içerisinde % 32.07 oranında yer alırken, DGD sonrası yıllarda bu oran giderek artmış ve %54.12'ye yükselmiştir. DGD' nin 2000-2001 döneminde tüketicilerden yapılan transferler % 37.17 iken, DGD sonrasında 2006-2008 yıllarında % 60.80, 2012-2014 yıllarında ise % 46.32 olmuştur. Bütçeden yapılan transferlerin oranı ise DGD döneminde %1.68 iken, DGD sonrasında 2009-2011 döneminde % 4.98'e kadar çıkmış, 2012-2014 yıllarında ise yine %0.44'lere düşürülmüştür. Bu sonuçlar, son yıllarda tarımsal desteklerin yükünün vergi mükellefleri üzerine kaydığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan gelir desteği (DGD), tarımsal desteklemeler.

Turkey Last Ten Years of Agricultural Supports for the Period with Comparative Evaluation of Direct Income Support

Abstract

This study is conducted to compare the financial resources point of view of DIS system in Turkey which was applied between 2000-2005 and other the methods that were implemented in 2006-20015. With the survey, which was made in the active time of DIS, the impact of DIS on family income of producers and their agricultural earnings have been clarified also it was questioned that whether the DIS is an alternative to other support methods. The survey has been conducted with 128 enterprises with DIS, and 36 enterprises without DIS. Which makes total of 164 enterprises. According to survey results, in DIS supported enterprises, non-agricultural earnings constitute 11.8% of the total income. However farmers without DIS support have higher ratio which is 27.81%. DIS benefiter farmers have 71.71% ratio for their agricultural earnings to their total income, None DIS benefiter farmers have 72.19 % for the same aspect. The comparison of macro data has been done by separating timeline as pre and post DIS phase. Tax revenues, general budgets, domestic-foreign debts and changes on it were examined for both phases. According to findings, in DIS's 2004-2005 period, rate of transfer from taxpayers to total transfers is 32.07%. This rate has increased after the usage of DIS and reached 54.12%. In 2000-2001 transfers from customers have 37.17% percentage. After DIS support this percentage raised to 60.80 % in 2006-2008 and fell to 46.32 % in 2012-2014. Transfers from the budget have 1.68% in DIS implemented time. That percentage first raised to 46.32 % in 2006-2008 then reduced to .44% in 2012-2014. These results show that weight of the agricultural supports has shifted towards the taxpayers.

Key Words: Direct Income Supports (DIS), agricultural supports.

GİRİŞ

Türkiye'de 1930'lardan bu yana tarım desteklenmekte ve bu konu önemini, güncelliğini koruyan bir nitelik arz etmektedir. Uygulanan destekleme politikalarında zaman zaman değişim ve dalgalanmalar olmuş, desteklenen ürün sayısı değişen bir seyir izler hale gelmiştir. Son yıllarda ise, Türk

tarımında uygulanmakta olan destekleme politikasının, beklentileri karşılayamadığı gibi, yeni bir takım ekonomik, sosyo-ekonomik, mali ve uluslararası ilişkiler yönünden önem arz eden sorunlar çıkardığı hemen herkesin üzerinde birleştiği görüşler olarak nitelenebilir. Bu nedenle de, destekleme politikalarında bir reform yapılmasının zorunlu olduğu konusunda çeşitli çevrelerce görüşler ileri

¹"Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Türkiye'de Tarımın Desteklenmesinde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma" isimli Doktora tez çalışmasından yararlanılarak türetilmiştir.

¹Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi, ESKİŞEHİR

sürülmektedir (Anonim, 2016a,b). Bu reformu hazırlayan ülke içi ve dışı sebepler sonucunda, 2000 yılında pilot uygulaması yapılan ve 2002 yılı itibariyle ülke genelinde uygulanmasına geçilen DGD sistemi, tarımın desteklenmesinde bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Oysa DGD sisteminin 2006 yılı itibariyle kaldırılmasıyla geline süreç göstermiştir ki; DGD sisteminin beklentileri karşılayabilmesi için, amaçları, sınırlılıkları, kaynakları, yönetimi vb. faktörler bakımından iyi planlanması ve özellikle hedef gruplarının, değişkenlerinin kimler ve neler olacağı, üretime bağlı olup olmayacağı, uygulama süresi, bütçeye ve vergi mükelleflerine yükü açısından durumu, uygulamanın ülkenin tarımsal yapısına uygunluğu gibi kriterlerin önceden çok iyi saptanması gerekmektedir (Işıklı, 2004). Nitekim bu makalenin referans alındığı doktora tez çalışmasında da öngörüldüğü gibi; DGD sisteminin Türkiye'de başarısını etkileyebilecek bu faktörler, sistemin tüm ülke çapında uygulanması ve uygulamadan kaldırılması aşamasında başarısızlığın en önemli sebepleri olarak gösterilebilir. Ayrıca, çeşitli ülkelerdeki örneklerden hareketle, uygulamanın başarısının, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre de farklılıklar gösterdiği ve özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, yapısal düzenlemeler hemen yapılamadığı için bu yöntemin uygun olmadığı da görülmüştür. Demirci, (2000) 'nin Meksika ve Romanya'nın doğrudan gelir programının kurumsal yapısını incelediği çalışmasından da görülebileceği gibi; gelişmekte olan ülkelerde uygulama için gerekli koşullar ve düzenlemelerin tamamının yerine getirilmesinin mümkün olmayacağı, arazi ile ilişkilendirildiğinde desteğin önemli bir kısmının yine büyük üreticilere gitmesi nedeniyle sakıncalar doğurabileceği belirtilmiştir. Ancak yine de bu destek biçiminin gelirin yeniden dağıtımına ait bir süreç olduğunu ve kaynakların daha iyi kullanımının sağlanabileceği de ifade edilmiştir (Demirci, 2000).

Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda AB üyeliği sürecinde tarımsal destekleme araçlarını tekrar gözden geçirmesi olasılığı nedeniyle ve DGD' nin ülke koşullarına daha uygun belirlenen bir şekilde uygulamaya konulabilirliği açısından konu çeşitli çevrelerce tekrar gündeme getirilmektedir (Şahin, 2008; Anonim, 2016b).

Bu nedenlerle bu çalışmada, DGD uygulamasının başlangıç aşamasındaki etkileri ve uygulama sonrası sonuçlarını da ortaya koymak amacıyla; DGD' nin pilot olarak uygulandığı ve tez çalışması için anket çalışmasının yapıldığı dönem ile, son 10 yıldır uygulanmakta olan diğer tarımsal desteklemeler dönemi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda izleyeceği tarımsal destekleme politikalarına, geçmişte uygulanmış DGD sistemi ve halen uygulanmakta olan diğer destekleme yöntemleri arasında özellikle transfer kaynakları açısından bir karşılaştırma yaparak önerilerde bulunabilmek

hedeflenmiştir. Bunu yaparken konu, dönemsel destekleme uygulaması farklılıkları; ihtiyaçlar, beklentiler ve sonuçlar doğrultusunda ortaya konmaya çalışılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın materyali, hem ikincil, hem de birincil verilerden oluşmaktadır. İkincil veriler, çeşitli yayınlanmış kaynaklardan derlenmiş veya henüz yayınlanmamakla beraber internet yoluyla elde edilmiş ulusal ve uluslararası verilerden oluşturulmuştur. İkincil verilerin analizinde Türkiye bir bütün olarak kabul edilmiş ve çeşitli parametreler hesaplanarak bulgular çizelgeler, oranlar, indeksler, grafikler yoluyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Birincil veriler ise, doktora tez çalışması için özel olarak hazırlanmış anketler yoluyla toplanmış özgün verilerdir. Bu veriler, DGD uygulama dönemi olan 2001-2002 yılında, proje kapsamındaki iller, ilçeler, köyler ve üreticilerden amaçlara uygun olarak düzenlenmiş anket formları kullanılarak elde edilmiştir. 2006 yılı itibariyle DGD sisteminin ülke genelinde uygulamadan kaldırılması nedeniyle analizlerde 2000-2005 yılları DGD dönemi, 2006-2014 yılları ise DGD sonrası dönem olarak değerlendirilmiştir. Çizelge 1'de anket çalışması yapılan ilçeler, köyler ve örneğe giren işletme (çiftçi) sayıları verilmiştir. Anket çalışması ile, Polatlı'dan 66 üretici, Manavgat'tan 17 üretici ve Serik'ten de 45 üretici ile görüşülerek DGD uygulamalarına ilişkin veriler toplanmıştır. Bu kapsamda da, DGD sisteminin uygulandığı ilçeler, köyler ve üreticiler ile sisteme anket döneminde henüz girmemiş olan, aynı veya yakın yerleşim alanlarındaki üreticilerden, her biri için ayrı hazırlanmış özel soru formları (İlçe soru formu, köy soru formu, kuruluş soru formu, üretici soru formu) ile, konuya ilişkin verilerin toplanması sağlanmıştır. Bu tip verilerin toplanması ve anket uygulaması için, DGD sisteminin pilot olarak uygulandığı illerden 2'si gayeli olarak seçilmiş (Ankara ve Antalya illeri) çalışılan alan belirlenmiştir. Bu illerden, uygulamaya alınan ilçeler ile her ilçeden rahat çalışılabileceğine inanılan 3'er köyün gayeli örnekleme yöntemiyle seçimi yapılmıştır. Böylece araştırma projesi toplam 2 il, 3 ilçe ve 9 köyde uygulama olanağı bulmuştur.

İkincil verilerin analizinde, öncelikle bazı parametrelerin hesaplanması yoluna gidilmiştir. Bu parametreler arasında da; desteklemeye ödenen değer ve bunun tarımsal üretimdeki payı (destek değeri / tarımsal üretim değeri (%)), (destek değeri / GSYİH (%)), tarıma yapılan transferlerin GSYİH'daki payı (%), tarıma yapılan transferlerin kaynağı (Fiyat desteği (%), girdi desteği (%), doğrudan ödemeler (%)), tarıma yapılan desteğin vergi gelirlerine, bütçeye ve iç borçlara oranı (%), tarıma yapılan desteğin finans kaynaklarına göre dağılımı (%) (Vergi mükelleflerinin ödediği, tüketicinin ödediği, diğer kaynaklardan

Çizelge 1. Ankette Çalışılan Köyler ve Örneğe Giren İşletme Sayıları

İlçeler	Köyler	Toplam İşletme Arazisi (Da)	Toplam İşletme Sayısı (Adet)	Örnek İşletme Sayısı (Adet)
Polatlı	Çekirdeksiz	24936	179	32
	İğciler	21026	205	27
	Karahamzalı	5176	143	7
TOPLAM		51138	527	66
Pilot Dönemde DGD Almayan	Çanakçı	14197	107	12
Manavgat	Perakende	255	15	2
	Çakış	523	169	12
	Aksaz	914	51	3
TOPLAM		51138	527	17
Pilot Dönemde DGD Almayan	Çeltikçi	1571	49	12
Serik	Eminceler	9354	298	21
	Karadayı	8755	296	19
	Gedik	2254	143	5
TOPLAM		20363	737	45
Pilot Dönemde DGD Almayan	Cumalı	4886	156	12

ödenen), birim alana, kişi başına, çiftçi başına düşen tarımsal destek miktarı, desteğin işletme büyüklüklerine göre ve bölgesel dağılımı, toplam destek ölçütü (TSE), PSE, CSE değerleri, desteğin üretime, tüketime ve dışarıya etkileri gibi farklı ölçütlerden yararlanılmıştır. Ayrıca, bu bölümde indeksler, % oranları, grafikler, gibi basit istatistiksel yöntemlerden de yararlanılmıştır.

Birincil verilerin analizinde ise; üreticiler işletme arazisine göre, büyük, orta ve küçük işletmeler şeklinde 3 gruba ayrılarak; sosyo-ekonomik analizlerin yapılması, her gruptaki gelir değişimlerinin ortaya konulması, DGD'den kimlerin hangi oranda yararlandığının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu analizlerde; tarımsal gelir içinde DGD'nin payı ve bunun işletme büyüklüklerine göre değişimi üzerinde durulmuştur. Bir başka deyişle, DGD'nin toplam aile gelirine ve tarımsal gelire katkısı saptanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

İkincil verilerin analizinde, DGD uygulamalarının ve DGD uygulaması bittikten sonra son yıllarda uygulanan diğer desteklerin dönemsel olarak finans yükü açısından karşılaştırılması yararlı görülmüştür.

DGD dönemi ile, DGD sonrası ödemelerin vergi mükelleflerine, tüketicilere ve bütçeye olan yükünün kıyaslanması, her iki dönemde yapılan desteğin maliyetlerinin ve bunun kimler tarafından karşılandığının bilinmesi açısından önem taşımaktadır. Böylesi bir karşılaştırma, uzun vadede planlanacak destekleme yönteminin ne olacağı

konusunda da yön gösterici olabilecektir. Çünkü, bir yöntemin uygulanabilirliği, daha çok o yöntemin topluma maliyeti ile ilgilidir. Çizelge 2'de tarıma yapılan desteklerin türleri ve miktarları, DGD dönemi ve sonrası dönemler itibarıyla, gösterilmiştir. Buna göre; DGD sonrası dönemde, DGD dönemine göre, uygulanan destek türlerinde önemli değişiklikler olmuş, bazı destek kalemleri azalarak uygulanmaya devam ederken, bazı destek kalemleri ise uygulamadan tamamen kaldırılmıştır. Tazminatlar ve fark ödemeleri DGD döneminde de DGD sonrası dönemde de miktarları değişmekle birlikte sürekli uygulanan destekleme araçları olmuştur. DGD döneminde, fiyat destekleri diğer destekleme yöntemleri içinde yaklaşık %7, %2 gibi gittikçe azalan oranlarda yer alırken, DGD sonrasında tamamen vazgeçilen bir destekleme yöntemi olmuştur. Aynı şekilde, teşvik primleri, ihracat sübvansiyonları, girdi destekleri ve KKDF ise giderek kaldırılmış ya da başka şekilde uygulanmaya başlanmış destekleme yöntemleridir. Bunun yanında, 2005 yılı uygulamalarında hububatta destekleme alımı ve gübre destekleri uygulamasına tekrar başlandığı halde, bu uygulamalar eski şekliyle değil doğrudan ödeme şeklinde değerlendirilmektedir. Son on yıllık DGD sonrası dönemdeki desteklemelerin çok büyük bir kısmı alan bazlı ödemeler şeklinde yapılmıştır. Bunun yanında hayvancılıkta yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak yem bitkileri desteği uygulaması sürekli uygulanır hale gelmiştir.

Bu durumda, Çizelge 2'ye göre DGD dönemi kabul edilen 2004-2005 döneminde diğer desteklemelerin de tekrar uygulamaya konmaya başlamasıyla destekleme miktarı toplam 4,39 milyar

Çizelge 2. DGD Dönemi ve DGD Sonrası Tarıma Yapılan Desteklerin Türleri ve Miktarları (Milyon \$)*

DESTEK TÜRLERİ*	DGD DÖNEMİ						DGD SONRASI					
	2000-2001	%	2002-2003	%	2004-2005	%	2006-2008	%	2009-2011	%	2012-2015	%
Fiyat Desteği	221.6	7.38	26.7	1.02	-	-	-	-	-	-	-	-
Girdi Desteği	155.2	5.17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hayv.Geliştirme	26.5	0.88	56.5	2.15	160.6	3.65	-	-	-	-	-	-
Teşvik Primleri	14.5	0.48	19.6	0.75	485.0	11.03	-	-	-	-	-	-
Tazminatlar	34.2	1.14	27.5	1.05	2.0	0.05	45.85	1.33	46.65	1.79	51.89	2.11
Kredi Desteği	547.9	18.24	117.4	4.48	202.3	4.60	-	-	-	-	-	-
Fark Ödemeleri	261.7	8.71	179.8	6.86	468.3	10.65	1182.64	34.22	1337.79	51.33	1143.78	46.43
DGD	68.1	2.27	1348.1	51.40	1636.5	37.22	-	-	-	-	-	-
Mazot Desteği	-	-	418.5	15.96	507.0	11.53	-	-	-	-	-	-
Genel Hizmetler	102.7	3.42	144.2	5.50	-	-	-	-	-	-	-	-
Görev Zararları	1506.2	50.13	259.1	9.87	833.1	18.95	-	-	-	-	-	-
İhracat Sübv.	26.6	0.89	-	-	83.0	1.90	-	-	-	-	-	-
ARIP Transferleri	39.2	1.30	25.4	0.96	18.7	0.42	-	-	-	-	-	-
Alan Bazlı Destekler	-	-	-	-	-	-	1770.98	51.25	995.69	38.21	1041.25	42.27
Yem Bitkileri Desteği	-	-	-	-	-	-	398.99	11.55	157.99	6.06	143.06	5.81
Diğer Destekler	-	-	-	-	-	-	57.20	1.65	68.03	2.61	83.40	3.38
TOPLAM	3004.4	100.0	2622.8	100.0	4396.5	100.0	3455.66	100.0	2606.15	100.0	2463.38	100.0
İndeks (2000-2001=100)	100		87		146		115		87		82	

*Anonim (2006a) ve Anonim (2006b) 'dan alınan verilerin, TL den ABD. Dolarına her yılın 31 Aralık tarihli döviz alış kuruna göre dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur.

dolara yükselmiş, ancak bu oran 2012-2015 yılları arasında 2,46 milyar dolara düşmüştür. DGD uygulaması döneminde sadece DGD miktarı incelendiğinde destek miktarının 1.64 milyar dolar olduğu görülmektedir. Bu da DGD'den beklenen, destekleme ödemeleri miktarının düşürülmesi amacıyla aslında karşılandığını göstermektedir. Ancak DGD ile birlikte aynı zamanda diğer desteklerin de uygulanıyor olması destekleme miktarını oldukça yükseltmiştir. Bu durum, sistemin korunması halinde, DGD'nin bu koşulda uygulanabilirliğini göstermektedir. Diğer yandan, destekleme analizi yapılırken üzerinde durulabilecek diğer önemli bir husus, destekleme amacıyla kullanılan kaynakların nereden temin edildiğidir. Kısacası finans kaynaklarının neler olduğu ve düzeyidir. Bu transferlerin hangi kaynaklarca karşılanacağını bilmesi, destekleme politikalarının seyri açısından önemlidir. Bu bağlamda özellikle, desteklerin bütçeye getirdiği yük daha da önem arz etmektedir. Bu nedenle transferlerin kaynaklarının DGD dönemi ve sonrasında ne kadar değiştiğini görebilmek amacıyla Çizelge 3'te tarım sektörüne yapılan transferler ve bunların toplam transferler içerisindeki payları verilmiştir.

Çizelgeye göre DGD 2004-2005 döneminde vergi mükelleflerinden transferler, toplam transferler içerisinde %32.07 oranında yer alırken, DGD sonrası yıllarda bu oran giderek artarak %54.12'ye yükselmiştir. DGD 2000-2001 döneminde tüketicilerden yapılan transferler %37.17 iken, DGD sonrasında 2006-2008 yıllarında %60.80, 2012-2014 yıllarında ise %46.32 olmuştur. Bütçeden yapılan transferlerin oranı ise DGD döneminde %1.68 iken, DGD sonrasında 2009-2011 döneminde %4.98'e kadar çıkmış, 2012-2014 yıllarında ise yine %0.44'lere düşürülmüştür. Bu bilgiler ışığında, desteğin yükünün vergi mükelleflerine kaydığı söylenebilir. Bu bağlamda, tarıma yapılan transferlerin genel bütçe, iç ve dış borç stoku ve vergi

gelirleri içindeki paylarının ortaya konulması da yararlı görülmüştür (Çizelge 4).

Çizelge 4 incelendiğinde, vergi verenlerden tarıma yapılan transferlerin, genel bütçe içindeki yerinin 2000-2014 döneminde %4 ile 9 arasında değiştiği; hazinenin vergi gelirleri içinde, tarıma yapılan transferlerin payı incelendiğinde ise 2000-2014 döneminde, %9 ile %1 arasında değiştiği görülmektedir. Aynı değerlendirme iç borç stoğu açısından yapıldığında, transferlerin, 2000-2014 döneminde %6 ile 2 arasında değiştiği görülmektedir. Dış borç stoğu dikkate alınarak bir oranlamaya gidildiğinde, dış borç stoğu içinde transferlerin payının, 2000-2014 döneminde, %7 ile 2 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Transfer kaynaklarına göre yapılan incelemede; DGD döneminde, daha çok bütçe üzerinde olan yükün, vergi mükellefleri ve tüketiciler üzerine kaydırılması amacı bakımından, DGD sonrası dönemde ilk yıl olmasa da son yıllarda bu amaca ulaşıldığı söylenebilir. Nitekim, tüketicilerin transfer yükündeki payı %68.15'e çıkarken desteğin bütçeye yükü % 0.22'ler düzeyine indirilmiştir. Bu anlamda, DGD'nin, diğer desteklemeler yerine ikame edilebilirliği, transfer kaynakları açısından, uygun bir yöntem olarak görülebilir.

Türkiye'de destekleme politikalarının finans kaynakları bakımından analizinde, destekleme amacıyla görevlendirilen bazı kuruluşların bu görevleri dolayısıyla uğradıkları zararın (görev zararlarının) düzeyi de önem arz etmektedir. Çizelge 5 bu amaçla hazırlanmıştır. Çizelge 5'ten tarıma yapılan transferler içinde görev zararı ve sermaye transferlerinin payına bakıldığında; tarıma yapılan transferler içerisinde görev zararlarının en yüksek düzeyinin 2001 yılında %76.61 gibi çok önemli bir oranda olduğu ve bu ekstrem yıl dışında, diğer yıllarda, bu oranın % 25-30'lar civarında seyrettiği görülmektedir. 2000-2003 yılları arasındaki DGD uygulama döneminde % 76'lara varan önemli oranlarda bir artış söz konusu iken, bu oranın 2003

Çizelge 3. Tarıma Yapılan Transferlerin Kaynaklarının DGD Dönemi ve DGD Sonrası Durumu (Bin TL.)*

TRANSFER KAYNAKLARI	DGD DÖNEMİ					
	2000-2001	%	2002-2003	%	2004-2005	%
Vergi Mükelleflerinden	3 737 407	64.51	4 678 852	32.07	4 678 852	32.07
Tüketicilerden	2 153 081	37.17	9 943 291	68.15	9 943 291	68.15
Bütçe Ödemeleri	-97 195	-1.68	-32 544	-0.22	-32 544	-0.22
Toplam Transferler	5 79 293	100.0	14 589 599	100.0	14 589 599	100.0
DGD SONRASI						
TRANSFER KAYNAKLARI	2006-2008	%	2009-2011	%	2012-2014	%
Vergi Mükelleflerinden	9 260 666	39.45	14 094 667	42.52	19 429 333	54.12
Tüketicilerden	14 271 333	60.80	20 702 667	62.46	16 629 000	46.32
Bütçe Ödemeleri	-56 667	-0.25	-1 649 667	-4.98	-156 333	-0.44
Toplam Transferler	23 471 332	100.0	33 147 667	100.0	35 902 000	100

*Anonim (2016c).

Çizelge 4. Vergi Verenlerden Tarıma Yapılan Transferler ve Genel Bütçe, Vergi Gelirleri, İç Borç ve Dış Borç İçindeki Payı ve Gelişimi (2000-2014)*

YILLAR	VERGİ VERENLERDEN TARIMA TRANSFERLERİ (MİLYON TL) (1)	GENEL BÜTÇE (FİLEN ÖDENEN) (MİLYON TL) (2)	(1)/(2)	İÇ BORÇ STOKU (MİLYON TL) (3)	(1)/(3)	VERGİ GELİRLERİ (MİLYON TL) (4)	(1)/(4)	DIŞ BORÇ STOKU (MİLYON \$) (5)	VERGİ VERENLERDEN TARIMA TRANSFERİ (MİLYON \$) (6)	(6)/(5)
2000	2 212	46 384	0.05	36 421	0.06	29 274	0.08	119 602	3 531.84	0.03
2001	4 514	50 890	0.09	122 157	0.04	39 736	0.01	113 642	5 655.69	0.05
2002	5 502	74 604	0.07	149 870	0.04	59 632	0.09	130 558	8 633.96	0.07
2003	3 855	98 559	0.04	194 387	0.02	84 316	0.05	145 833	5 426.99	0.04
2004	4 374	120 089	0.04	224 483	0.02	101 039	0.04	161 900	6 478.04	0.04
2005	5 543	-	-	244 782	0.02	120 935	0.05	169 712	4 131	0.02
2006	7 883	-	-	251 470	0.03	141 863	0.06	207 593	5 608	0.03
2007	12 497	-	-	255 310	0.05	156 499	0.08	249 426	10 780	0.04
2008	7 402	193 758	0.04	274 827	0.03	172 251	0.04	278 302	4 864	0.02
2009	15 157	-	-	330 005	0.05	176 141	0.09	266 796	10 191	0.04
2010	12 156	254 277	0.05	352 841	0.03	216 109	0.06	291 864	7 906	0.03
2011	14 974	296 824	0.05	368 778	0.04	260 262	0.06	303 878	7 927	0.03
2012	17 672	332 475	0.05	386 542	0.05	285 695	0.06	339 691	9 942	0.03
2013	18 819	389 682	0.05	403 007	0.05	334 445	0.06	390 201	8 834	0.02
2014	21 797	425 383	0.05	414 649	0.05	361 940	0.06	402 705	9 367	0.02

* Aronim (2016d), Aronim (2016e).

Çizelge 5. Tarıma Yapılan Toplam Transferler İçinde Görev Zararı ve Sermaye Transferlerinin Payı (%)*

Yıl	Görev Zararı ve Sermaye Transferleri (Bin TL.)	Tarıma Yapılan Toplam Transferler (Bin TL.)	%
DGD DÖNEMİ	2000	2 250 504	33,64
	2001	3 751 569	76,61
	2002	2 886 936	24,98
	2003	1 160 006	6,57
	2004	399 785	2,31
	2005	1 544 278,85	8,03
DGD SONRASI	2006	711 190,16	3,95
	2007	710 509,54	2,86
	2008	1 243 602,45	4,46
	2009	2 162 154,80	6,39
	2010	1 568 592,24	4,63
	2011	2 723 617,94	8,58
	2012	1 893 333,35	6,32
	2013	1 631 845,02	4,35
2014	2 298 380,45	5,71	

*Anonim (2016f).

yılında %6.57 ve 2004 yılında %2.31'e düştüğü görülmektedir. DGD sonrası dönemde bu düşüş korunmuş ve 2006- 2014 yılları arasındaki dönemde %2,86 ile %8,58 arasında değişen değerler söz konusu olmuştur.

Bu durum da, tarımsal destekleme amacıyla kullanılan kaynaklardan ne kadarının üreticinin eline geçtiğinin değerlendirilmesi açısından son derece önem arz etmektedir. Diğer yandan, son yıllarda görev zararları ile ilgili payların %6 ve %2'ler civarına çekilmiş olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bütün bu analizlerin sonucu olarak, son yıllarda destekleme uygulamalarının bazı sorunlar ortaya çıkardığı görülmektedir.

DGD ödemelerinin başladığı ilk yıl itibariyle yapılan anket çalışmasının sonuçları doktora tez çalışmasında ayrıntılı olarak ele alınmakla birlikte, burada yalnızca DGD' nin incelenen işletmeler açısından toplam aile geliri ve tarımsal gelir içerisindeki payı ve etkisi açısından irdelenmeye çalışılmıştır. Zira DGD' nin diğer desteklemelere bir alternatif olabilmesinin göstergelerinden biri de tarımsal gelirden yaratabileceği artıştır. Bu nedenle anket sonuçlarının verildiği çizelgeler, karşılaştırma yapabilmek için DGD'den yararlananlar ve yararlanmayan üreticiler olarak, tarımsal gelire etkisi şeklinde sunulmuştur.

Buna göre, araştırmanın anketi ile kapsanan üreticilerin DGD gelirinin, toplam aile geliri içerisindeki payının en fazla (%16.13) Serik ilçesinde olduğu saptanmıştır (Çizelge 6). İncelenen işletmelerin ortalaması olarak ise, bu oran, %11.24'tür. Buradan hareketle, genel olarak toplam aile geliri

içerisinde DGD'nin çok önemli bir yer tutmadığı söylenebilir. DGD'den yararlanmayan üreticilerin tarım dışı gelirlerindeki oransal yükseklik ise daha belirgin bir görünümde dir.

DGD'den yararlanmayan üreticilerin tarım dışı gelire sahip olma oranlarının yararlananlara göre yüksek olması durumu, (Çizelge 7), DGD'ne başvurmayan üreticilerin bu desteği, tarım dışı gelirleri nedeniyle, yeterli bulmamaları veya tarımsal faaliyetlere bağımlılıklarının azaldığı ve bunun da DGD'ne olan talebi azaltmasıyla açıklanabilir.

Çizelge 8' de verilen, toplam aile gelirinin kullanım alanları incelendiğinde, DGD alan ve DGD almayan işletmeler arasında, geliri, bitkisel ve hayvansal üretim ve özel işlerde kullanma oranları açısından önemli bir fark görülmemektedir. Her iki üretici grubunda da yaklaşık %75 oranıyla en yüksek kullanım alanını bitkisel üretim oluşturmaktadır. Özel işlerde kullanım oranı ise %22-23'ler civarındadır.

İncelenen işletmelerde DGD'nin aile geliri üzerindeki etkilerini gösterebilmek için Çizelge 9 hazırlanmıştır. İncelenen üreticilerin tarımsal gelirinin toplam aile geliri içerisindeki payı, DGD'den yararlanan ve yararlanmayan işletmelere göre farklılık göstermektedir. DGD'den yararlananlarda bu pay, %71.71, yararlanmayanlarda %72.19 düzeyindedir (Çizelge 9).

Çizelge 10'da tarım dışı gelirin toplam aile geliri içerisindeki yeri ile ilgili bulgular verilmiştir. Manavgat ilçesinde tarım dışı gelir payının en düşük olduğu görülmektedir. DGD alan işletmelerde tarım dışı gelirin toplam aile geliri içerisindeki payı %11.80 oranındadır. DGD'den yararlanmayan işletmelerde bu

oranın daha yüksek (%27.81) olduğu dikkati çekmektedir.

İncelenen işletmelerde işletme başına yapılan DGD ödemeleri analiz edildiğinde, (Çizelge 11) Polatlı ilçesinde yer alan işletmelerin, Manavgat ve Serik ilçelerinde yer alan işletmelere göre daha fazla DGD ödemesinden yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Türkiye geneli için yapılan değerlendirmeye ve diğer araştırmaların sonuçlarıyla da uyum göstermektedir. DGD ödemelerinin, arazi genişliği itibarıyla, nasıl bir görünüm sergilediğini ortaya koymak amacıyla hazırlanan Çizelge 12 de bu durumu desteklemektedir. Çizelgeye göre, Polatlı işletmelerinin genişliklerinin Manavgat ve Serik ilçesine göre büyük olması nedeniyle, DGD ödemelerinden daha fazla miktarda yararlandıkları görülmektedir.

Arazi üzerinden ödenen DGD'den, doğal olarak, büyük işletmelerin daha çok yararlandığı görülmektedir. Bu durumu ile de DGD, gelir dağılımını düzenlemekten çok, büyük arazi sahibine daha çok, küçük arazi sahibine daha az katkı sağlamakta ve dengeyi daha da bozucu etki yaratmaktadır. Örneğin Polatlı'da, 100 dekarın altında işletme arazisi olanlar, ortalamanın yaklaşık yarısı kadar DGD ödemesi almaktadır. Benzeri bir durumun Manavgat ve Serik ilçeleri için de geçerli olduğu ve hatta 1-25 dekar araziye sahip olan işletmelerde bu değer, yine doğal olarak, çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye'de DGD'nin tekrar gündeme gelmesi durumunda; DGD'nin değişik ülke uygulamalarında (Demirci, 2000; Gençler, 2002; Lundell et al., 2004; Martins et al., 2005) görülebildiği üzere "işletme başına" ve "ürün bazlı" ödemeler ya da "tek ödeme" şekliyle uygulama olasılıklarının ayrıca araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ankete dahil olan ve DGD'den yararlanan üreticilerin, aldıkları bu desteği hangi amaçla kullandıkları incelendiğinde ise, büyük çoğunluğun (% 60.94) bu ödemeyi tarımsal girdi alımı ve tarımsal üretim (%13.28) yönünde kullandıkları anlaşılmaktadır. İşletmeler büyüdükçe de DGD'nin kullanımı tarımsal girdi alımı ve tarımsal üretime daha fazla yönelmektedir (Çizelge 13). Sonuçlar, bu konuyu ele alan başka çalışmalarla da (Eraktan et al. 2004) uyum sağlamaktadır.

DGD'nin büyük çoğunluğunun tarımsal girdi alımında kullanılmış olmasının, DGD ödemeleri sonucu kaldırılan girdi desteklerinin DGD ile ikame edildiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim, Eraktan et al. (2004)'nın çalışmasında da, DGD ödemesinin tarımda kullanılma oranının İç Anadolu Bölgesinde %83, Ege Bölgesinde %75, Marmara Bölgesinde %91 ve ülke ortalaması olarak %83 düzeyinde olduğu saptanmıştır. DGD ödemelerinin tarım dışında kullanıldığı en önemli alanın ise, büyük çoğunlukla (%82.50) gıda harcamaları olduğu belirlenmiştir.

Ankete giren üreticilerin, DGD almaya başladıktan sonra tarımsal faaliyetlerde ne gibi değişimler olduğunu ortaya koymak amacıyla sorulan soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, herhangi bir değişimin olmadığını bildirenlerin oranının %52 olduğu saptanmıştır (Çizelge 14).

Buraya kadar verilen bilgilerle, DGD projesinin ilk yıllarına ait uygulamalarının ortaya koyduğu sonuçlar açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak, daha sonraki yıllarda da bu projede bazı değişiklikler yapılarak uygulamaların sürdürüldüğü görülmektedir. Son yıllarda ise DGD uygulanmamakla birlikte tarımsal desteklemelerin yeniden gözden geçirilmesi süreci doğrultusunda farklı yöntemlerle yeniden uygulanabilirliği gündeme gelmektedir.

Çizelge 6. İncelenen İşletmelerde DGD Gelirinin Toplam Aile Geliri İçerisindeki Payı (%)

İLÇELER	DGD'DEN YARARLANANLAR
Polatlı	11.42
Manavgat	5.22
Serik	16.13
Genel	11.24

Çizelge 7. İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Toplam Aile Gelirinin Unsurları (%)

İŞLETME GRUPLARI	ÜRETİM DEĞERİ		İŞLETME DIŞI TARIMSAL GELİR	ARAZİ KİRAŞI GELİRİ	TOPLAM TARIMSAL GELİR	TARIM DIŞI GELİR	DGD GELİRİ	TOPL. AİLE GELİRİ
	Bitkisel	Hayvansal						
Ankara - Polatlı								
1.Grup	12,50	83,84	3,66	0,00	53,20	42,22	4,58	100,00
2.Grup	45,99	53,09	0,93	0,00	80,47	7,39	12,14	100,00
3.Grup	60,77	21,57	1,08	0,00	83,51	4,43	3,84	100,00
4.Grup	81,25	18,47	0,00	0,28	84,12	4,34	11,54	100,00
İlçe Ortalaması	62,33	31,76	0,77	0,11	81,18	7,40	11,42	100,00
DGD Alm.İşlet.	58,06	41,94	0,00	0,00	78,77	21,23	0,00	100,00
Manavgat								
1.Grup	75,14	21,64	0,00	3,22	93,05	4,57	2,38	100,00
2.Grup	88,85	11,15	0,00	0,00	87,13	6,65	6,22	100,00
3.Grup	95,50	4,50	0,00	0,00	94,61	0,00	5,39	100,00
4.Grup	94,16	5,84	0,00	0,00	89,55	0,00	10,45	100,00
İlçe Ortalaması	85,81	13,05	0,00	1,14	90,82	3,96	5,22	100,00
DGD Alm.İşlet.	87,05	12,95	0,00	0,00	91,81	8,19	0,00	100,00
Serik								
1.Grup	91,13	8,87	0,00	0,00	42,01	39,98	18,01	100,00
2.Grup	94,03	5,97	0,00	0,00	74,95	2,10	22,95	100,00
3.Grup	97,91	2,09	0,00	0,00	79,28	6,49	14,23	100,00
4.Grup	81,24	18,76	0,00	0,00	75,21	20,35	4,44	100,00
İlçe Ortalaması	91,29	8,71	0,00	0,00	62,59	21,28	16,13	100,00
DGD Alm. İşlet.	90,40	9,00	0,60	0,00	45,99	54,01	0,00	100,00
ANTALYA								
1.Grup	87,13	12,06	0,00	0,81	54,77	31,13	14,10	100,00
2.Grup	92,20	7,80	0,00	0,00	79,25	3,24	18,77	100,00
3.Grup	97,25	2,75	0,00	0,00	83,46	4,87	12,02	100,00
4.Grup	83,82	16,18	0,00	0,00	78,08	15,26	5,94	100,00
Antalya İl Ort.	89,78	9,90	0,00	0,31	70,33	16,26	13,70	100,00
DGD Alm. İşlet.	88,73	10,98	0,00	0,00	68,90	31,10	0,00	100,00
Genel (DGDAlan)	75,63	21,18	0,40	0,21	71,71	11,80	11,24	100,00
Genel (DGDAlm.)	78,50	21,30	0,20	0,00	72,19	27,81	0,00	100,00

Cizelge 8. İncelenen İşletmelerde Toplam Aile Gelirinin Kullanım Alanı Dağılımı (%)

İŞLETME GRUPLARI	TOPLAM AİLE GELİRİNİ KULLANIM ALANI (%)		
	Bitkisel Üretim	Hayvansal Üretim	Özel İşler
ANKARA-Polatlı			
1.Grup (1-50 da) n=4	80,00	0,00	20,00
2.Grup (51-100 da) n=16	50,00	0,00	50,00
3.Grup (101-200da) n=20	80,00	0,00	20,00
4.Grup (>200) n=26	80,00	0,00	20,00
İlçe Ortalaması	72,73	0,00	27,27
DGD Almayan İşletmeler	70,00	10,00	20,00
Manavgat			
1.Grup (1-25 da) n=6	80,00	0,00	20,00
2.Grup (26-50 da) n=6	90,00	0,00	10,00
3.Grup (51-100) n=3	90,00	0,00	10,00
4.Grup (>100) n=2	90,00	0,00	10,00
İlçe Ortalaması	89,39	0,00	10,61
DGD Almayan İşletmeler	85,00	0,00	15,00
Serik			
1.Grup (1-25 da) n=18	80,00	0,00	20,00
2.Grup (26-50 da) n=11	80,00	0,00	20,00
3.Grup (51-100) n=8	80,00	0,00	20,00
4.Grup (>100) n=8	80,00	0,00	20,00
İlçe Ortalaması	80,00	0,00	20,00
DGD Almayan İşletmeler	75,00	0,00	25,00
ANTALYA			
1.Grup (1-25 da) n=24	80,00	0,00	20,00
2.Grup (26-50 da) n=17	83,53	0,00	17,50
3.Grup (51-100) n=11	82,73	0,00	17,50
4.Grup (>100) n=10	82,00	0,00	17,50
Antalya İl Ortalaması	81,77	0,00	18,47
DGD Almayan İşletmeler	77,74	0,00	22,26
Genel (DGD Alanlar)	77,11	0,00	23,01
Genel (DGD Almayanlar)	73,75	5,16	21,09

Cizelge 9. İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelirin Toplam Aile Geliri İçerisindeki Payı (%)

İLÇELER	DGD'DEN YARARLANANLAR	DGD'DEN YARARLANMAYANLAR
Polatlı	81.18	78.77
Manavgat	90.82	91.81
Serik	62.59	45.99
Genel	71.71	72.19

Cizelge 10. İncelenen İşletmelerde Tarım Dışı Gelirin Toplam Aile Geliri İçerisindeki Payı (%)

İŞLETME GRUPLARI	DGD'DEN YARARLANANLAR	DGD'DEN YARARLANMAYANLAR
Polatlı	7.40	21.23
Manavgat	3.96	8.19
Serik	21.28	54.01
Genel	11.80	27.81

Çizelge 11. İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Yararlanılan DGD Ödemesi

İLÇELER	DGD ÖDEMELERİNE ESAS ARAZI GENİŞLİĞİ ORTALAMASI (DA)	İŞLETME BAŞINA YAPILAN DGD ÖDEMESİ (2001/2002) (TL)	İNDEKS (GENEL ORTALAMA=100)
Polatlı	208,2	2082	154,79
Manavgat	51,4	514	38,22
Serik	57,7	577	42,90
Genel	134,5	1345	100,00

Çizelge 12. İncelenen İşletmelerde Arazi Genişlik Gruplarına Göre DGD Ödemelerinden Yararlanma Durumu (TL)

İLÇELER	ARAZİ GENİŞLİK GRUPLARI				
	1-50 Da	51-100 Da	101-200 Da	>200 Da	Genel
Polatlı	328	802	1550	3548	2082
	1-25 da	26-50 da	51-100 da	>100 Da	Genel
Manavgat	174	385	730	1600	514
Serik	131	370	872	1570	577

Çizelge 13. İncelenen İşletmelerde DGD Ödemesinin Kullanıldığı Yerler (%)

İŞLETME GRUPLARI	DGD KULLANIM ALANLARI							
	Tarımsal Üretim (a)	Tarımsal Girdi Alımı (b)	Özel İşler (d)	Diğer (e)	a,b	b,d	b,e	a,d
ANKARA-Polatlı								
1.Grup (1-50 da) n=4	-	50,00	-		25,00	25,00		
2.Grup (51 -100 da) n=16	-	81,25	6,25		6,25		6,25	
3.Grup (101 -200da) n=20	-	70,00	5,00	5,00	5,00	5,00	10,00	
4.Grup (>200) n=26	-	84,61			3,85	11,54		
İlçe Ortalaması								
Manavgat								
1.Grup (1-25 da) n=6	50,00	33,33	16,67					
2.Grup (26-50 da) n=6	50,00		16,67			16,67		16,67
3.Grup (51-100) n=3	66,67					33,33		
4.Grup (>100) n=2		100,00						
İlçe Ortalaması								
Serik								
1.Grup (1-25 da) n=18	22,22	44,44	27,78			5,56		
2.Grup (26-50 da) n=11	27,27	45,45	18,18		9,09			
3.Grup (51-100) n=8	25,00	50,00		12,5	12,50			
4.Grup (>100) n=8		75,00				25,00		
ANTALYA								
1.Grup (1-25 da) n=24	29,17	41,66	25,00	0,00	0,00	4,17	0,00	0,00
2.Grup (26-50 da) n=17	35,29	29,41	17,65	0,00	5,88	5,88	0,00	5,88
3.Grup (51-100) n=11	36,36	36,36	0,00	9,09	9,09	9,09	0,00	0,00
4.Grup (>100) n=10	0,00	80,00	0,00	0,00	0,00	20,00	0,00	0,00
Antalya İl Ortalaması	16,67	56,25	0,00	0,00	0,00	27,08	0,00	0,00
Genel (DGD Alanlar)	13,28	60,94	8,59	1,60	4,69	7,81	2,34	0,78

Cizelge 14. DGD'den Sonra İncelenen İşletmelerin Üretim Faaliyetlerinde Meydana Gelen Değişimler (%)

FAALİYET	DEĞİŞİM ORANI (%)
Üretim desenim değişti	0.00
Daha az arazi kullanıyorum	2.00
Arazi kiraladım	5.00
Daha çok su kullanıyorum	2.00
Daha çok tarım ilacı kullanıyorum	3.00
Değişme yok	52.00

KAYNAKLAR

- Anonim (2016a) Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Stratejik Planı 2013-2017. www.tarim.gov.tr (Erişim: 17.06.2016)
- Anonim (2016b) Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı 2007-2013, Tarım ve Kırsal Kalkınma. www.ab.gov.tr (Erişim 17.06.2016)
- Anonim (2006a) Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İstatistik Verileri. www.tarim.gov.tr (Erişim: 21.03.2016)
- Anonim (2006b) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikler, Döviz Kurları www.tcmb.gov.tr. (Erişim: 11.04.2016)
- Anonim (2016c) OECD, Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2008, 2010, 2012, 2015 www.stats.oecd.org/ (Erişim: 31.03.2016)
- Anonim (2016d) Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, Gösterge ve İstatistikler/ Temel Ekonomik Göstergeler, 2005-2015. www.kalkinma.gov.tr. (Erişim: 11.04.2016)
- Anonim (2016e) Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, İstatistik sunum sayfası. www.hazine.gov.tr. (Erişim: 11.04.2016)
- Anonim (2016f) Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, İstatistik/kamu sermayeli kuruluş ve işletme istatistikleri/görev zararı bilgileri. www.hazine.gov.tr. (Erişim: 11.04.2016)
- Can Ağırbaş N (2006) Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Türkiye'de Tarımın Desteklenmesinde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Demirci S (2000) Doğrudan Gelir Ödemesi Sistemi ve Uygulamaları, Literatür İncelemesi. TEAE, Ankara.
- Demirci S (2000) Tarımda Doğrudan Gelir Desteğinin İncelenmesi: Meksika Örneği. İktisat İşletme ve Finans Dergisi 15: 170.
- Eraktan G (2001) Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul.
- Eraktan G, Abay C, Miran B, Olhan E (2004). Türkiye'de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları, İTO Yayınları, Yayın No: 2004-53, İstanbul.
- Gençler F (2002) Türk Tarımı Açısından DGD Sisteminin Değerlendirilmesi; Akhisar İlçesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- İşıklı E (2004) Doğrudan Gelir Desteği ve Üreticiye Adil Dağıtım. In: KKTC, Lefke Üniversitesi Tarım Günü Bildirileri, 12 Ocak 2004, Lefkoşa.
- Lundell M, Lampietti J, Pertev R, Pohlmeier L, Akder H, Ocek E, Jha S (2004). TURKEY, A Review of the Impact of the Reform of Agricultural Sector Subsidization. The World Bank, Washington DC.

Martins MB, Ventura-Lucas MR, Fragoso R (2004) The difficult relationship between agricultural policy, income, labour and sustainable development. New Medit 4(4): 9-13.

Şahin A (2008) Avrupa Birliği'nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye'nin Uyumunu, Uzmanlık Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Sorumlu Yazar

Nihal CANAĞIRBAŞ
ncagirbas@ogu.edu.tr

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

Geliş Tarihi : 08.05.2016

Kabul Tarihi : 27.06.2016